

Справа «Мехмет Шентюрк та Бекір Шентюрк проти Турецької Республіки»

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ Друга секція

Рішення

Справа «Мехмет Шентюрк та Бекір Шентюрк
проти Турецької Республіки»
(Заява № 13423/09)*
Страсбург, 9 квітня 2013 р.

ОСТАТОЧНЕ

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою у складі:

Гвідо Раймонді (Guido Raimondi) (голова),

Данют Джошене (Danutė Jočienė),

Пер Лоренцен (Peer Lorenzen),

Андрас Саджо (András Sajó),

Ішіль Каракаш (İşıl Karakaş),

Небойша Вучініч (Nebojša Vučinić),

Гелен Каллер (Helen Keller) (судді)

Стенлі Найсміт (Stanley Naismith) (заступник секретаря секції),

порадившись у нарадчій кімнаті 19 березня 2013 р., постановив таке рішення, яке буде ухвалене в зазначену дату:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 13423/09), яку подали до суду проти Турецької Республіки, згідно зі ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція»), двоє громадян Турецької Республіки – Мехмет Шентюрк і Бекір Шентюрк («заявники») 17 лютого 2009 р.

2. Правову допомогу заявникам надавали пані Ценгіз та пан Х. Акбулут, адвокати, які провадять юридичну практику в м. Ізмір. Уряд Турецької Республіки представляв його представник.

3. Заявники, зокрема, стверджували, що відбулось порушення ст. 2 Конвенції в матеріальному та процесуальному аспекті, внаслідок смерті матері та, відповідно, дружини заявників, а також смерті дитини, яку вона виношувала. Заявники вказували на те, що вони зазнали також психологічних страждань у зв'язку зі смертю, а також у зв'язку зі стражданнями, яких зазнавала покійна жінка у період, коли не отримувала належної медичної допомоги (ст. 3 Конвенції). Вони також стверджували про надмірно довгий строк судового розгляду справи (ст. 6 Конвенції) та відсутність ефективних засобів судового захисту (ст. 13). Насамкінець, заявники посилались на ст. 1 Протоколу № 1.

---

* Переклад Дмитра Клапатога.

4. 8 липня 2010 р. заява була надана Уряду, відповідно до положень ст. 29 параграфу 3 Конвенції. Також було прийнято рішення про те, що Палата розглядатиме обставини справи, викладені у скарзі, одночасно з вирішенням питання про прийнятність заяви.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники народились у 1966 та 1993 рр., відповідно, і проживають у Байраклі/Ізмір.

A. Обставини смерті Менекше Шентюрк

6. 11 вересня 2000 р. приблизно о 10.30 годині ранку пані Менекше Шентюрк, дружина Мехмета Шентюрка («перший заявник») і матір Бекіра Шентюрка, яка була на 34-му тижні вагітності, звернулась до лікарні району Каршіяка, разом зі своїм чоловіком, бо відчувала біль. Її оглянула акушерка Дж. Е., яка вирішила, що пані Шентюрк ще не знаходиться на останньому етапі вагітності, а тому підстав викликати головного лікаря для проведення огляду не було.

7. Тоді перший заявник відвіз свою дружину до лікарні м. Ізмір, куди вони прибули у проміжок часу між 11.00 та 11.30 годинами ранку. Пані Шентюрк оглянула акушерка А.Й., яка, з'ясувавши, що заявниця все ще не є на останньому етапі вагітності і що немає жодних ускладнень, не викликала чергового гінеколога для проведення медичного огляду.

8. Усвідомлюючи те, що дружина все ще відчувала біль, перший заявник відвіз її до Навчально-дослідницької лікарні імені Ататюрка, куди вони приїхали о 2-й годині дня. Пані Шентюрк оглянув Ф.Б., помічник лікаря відділення швидкої медичної допомоги, та згодом її перевели у відділення урології, де її оглянув лікар-уролог О.Ч. Він діагностував у неї ниркову коліку та порадив звернутись за консультацією після того, як народиться дитина.

9. Оскільки на зворотному шляху додому біль у дружини не зменшувався, перший заявник відвіз її того ж вечора до лікарні медичного факультету Егейського університету. Там її спочатку оглянув лікар швидкої медичної допомоги С.А.А., а потім її перевели до акушерсько-гінекологічного відділення, де за нею наглядала команда лікарів. Ультразвуковим дослідженням було встановлено, що дитина, яку вона виношувала, померла і потрібно було негайно провадити хірургічне втручання з вилучення дитини. Її згодом повідомили про те, що перед госпіталізацією та проведенням операції на рахунок лікарні необхідно було внести грошову суму у розмірі від 600 до 700 мільйонів турецьких лір. У зв'язку з тим, що перший заявник вказав, що такої суми в них не було, його дружину не змогли госпіталізувати. Лікар відділення швидкої медичної допомоги С.А.А. організував перевезення дружини заявника до акушерсько-гінекологічного відділення лікарні району Конак м. Ізмір приватним автомобілем швидкої медичної допомоги, в якому не було медичних працівників.

10. Пані Шентюрк померла приблизно об 11-й годині вечора під час її перевезення автомобілем швидкої медичної допомоги.

В. Перевірка, яку провело Міністерство охорон здоров'я

11. З 26 жовтня 2000 р. до 23 листопада 2000 р. комітет розслідувань Міністерства охорони здоров'я провів розслідування обставин смерті пані Шентюрк, під час якого були допитані такі особи: перший заявник; особи, які супроводжували пані Шентюрк до лікарень; члени медичних бригад (акушерки та лікарі) різних лікарень, до яких зверталась покійна жінка; водій автомобіля швидкої медичної допомоги, який відвіз її в акушерсько-гінекологічне відділення лікарні м. Ізмір.

12. 30 жовтня 2000 р. були отримані пояснення, зокрема, від акушера, які працюють у медичному центрі району Каршіяка, де Менекше Шентюрк спостерігалась протягом періоду вагітності. Їхні пояснення свідчили про те, що пані Шентюрк звернулась у центр 3 березня 2000 р. для проходження перевірки; серцебиття дитини не було чути, через що акушерки порадили їй якнайшвидше звернутись у лікарню для проведення ультразвукового дослідження.

13. 31 жовтня 2000 р. отримали пояснення від акушерки лікарні району Каршіяки Дж.Е., яка оглядала пані Шентюрк. Згідно з її поясненнями, вона чула серцебиття дитини, дитина була жива, коли оглядали її матір. У зв'язку з цим вона конкретизувала, що слухала серцебиття дитини за допомогою фетального доплера, а відтак, неможливо було не почути шум, оскільки цей апарат показував кількість ударів на хвилину. Вирішивши, що стан здоров'я Менекше Шентюрк був у нормі, вона не вважала за доцільне проведення ультразвукового дослідження чи огляду черговим лікарем.

14. 1 листопада 2000 р. отримали пояснення від А.Й., акушерки лікарні м. Ізмір, яка стверджувала, що чула серцебиття дитини, коли проводила огляд матері, а оскільки дитина була жива і жодних ускладнень не було виявлено, чергового лікаря вона не викликала.

15. 9 листопада 2000 р. були отримані пояснення від Т.К. Ш.А. та О.О., лікарів акушерсько-гінекологічного відділення медичного факультету Егейського університету, які стверджували, що повідомляли першого заявника про необхідність вилучення дитини. Вони спростували факт інформування пацієнта чи її чоловіка про необхідність внесення грошової суми у розмірі від 600 до 700 мільйонів турецьких лір в операційний фонд лікарні, і їм невідомо, хто міг це зробити. Вони також заявляли про те, що пояснили стан здоров'я пацієнтки черговому спеціалісту, який її не оглядав, проте бачив, і надали йому усю інформацію про її випадок. Кожен з них зокрема вказав на таке:

«...Чоловіку пацієнтки пояснили те, що дитина була мертвою та що необхідно вилучити дитину шляхом кесаревого розтину... Я ніколи не казав пацієнтці, що вона повинна була сплатити від 600 до 700 мільйонів турецьких лір в операційний фонд лікарні за цю операцію... Мені невідомо, хто це сказав... Підпис під фразою, яка вказувала на те, що від госпіталізації відмовились, належав пацієнтці Менекше Шентюрк... Я ніколи не казав пацієнтці чи її родичеві про те, що якщо вони не заплатять грошову суму в операційний фонд, то ми не зможемо провести операцію... Саме пацієнтка відмовилась від госпіталізації, зазначивши, що не може сплатити цю суму, та підписала відповідні документи. Її чоловік забрав її з лікарні, зазначивши, що така сума для нього неприйнятна, що він відмовляється від госпіталізації і що має намір забрати дружину у пологове відділення лікарні району Конак м. Ізмір... Мої колеги та

я як команда пояснювали... чоловікові життєву необхідність вилучення дитини та безпеку переміщення пацієнтки, але переконати не змогли...».

У поясненнях, отриманих того ж дня, С.О., спеціаліст з акушерства та гінекології лікарні медичного факультету Егейського університету, який того вечора виконував обов'язки чергового лікаря, вказав, що Т.К. повідомив його про ситуацію, що склалась з пацієнткою, та рекомендував, щоб її прийняли до лікарні. Він також стверджував, що з чоловіком пацієнтки не розмовляв і не говорив йому про необхідність сплати грошових внесків в операційний фонд, а також що йому не повідомили про факт відмови чоловіка від госпіталізації пацієнтки, незважаючи на рекомендації.

16. 23 листопада 2000 р. комісія медичних експертів надала висновок, у якому було зазначено про таке:

«1. Медсестра Дж.Е. оглянула Менекше Шентюрк і вказала, що її стан не свідчив про необхідність виклику чергового лікаря. Незважаючи на те що це необхідно було зробити, медсестра не вважала за необхідне це зробити. В такому випадку діє принцип, згідно з яким пацієнта повинен оглянути лікар-спеціаліст, оскільки медсестра не володіє достатнім рівнем знань для того, щоб оцінити серйозність ситуації. Медсестра повинна викликати спеціаліста для огляду кожного пацієнта, який звертається до лікарні.

2. Акушерка та медсестра А.Й. не володіла достатніми знаннями, щоб визначити діагноз, враховуючи стан здоров'я пацієнтки. Необхідно було, щоб її оглянув спеціаліст. Фактично, для того, щоб встановити коректний діагноз, усіх пацієнтів, які звертаються до поліклініки, повинен оглядати спеціаліст.

Черговий лікар відділення швидкої медичної допомоги Ф.Б. повинен був звернутись з вимогою про надання консультації стосовно існування захворювань і перебігу пологів. Лише лікар, який би оглянув пацієнтку в такий спосіб, міг би встановити, чи були у пацієнтки на той час симптоми, які б свідчили про ускладнення вагітності.

Черговий лікар-уролог О.Ч. оглянув пацієнтку лише з точки зору урології. Однак... він повинен був провести загальний огляд та отримати консультацію стосовно існування захворювань і перебігу пологів. Лише лікар, який би оглянув пацієнтку в такий спосіб, міг би встановити, чи були у пацієнтки на той час симптоми, які б свідчили про ускладнення вагітності.

3. З огляду на клінічні симптоми, які були у пацієнтки, чергові лікарі лікарні медичного факультету Егейського університету повинні були наполягти на госпіталізації.

4. Присутність медичного персоналу в автомобілі швидкої допомоги не вплинула б на кінцевий результат.

На підставі наявної інформації чітко встановити причини смерті неможливо. Це можна буде зробити з упевненістю і більш чітко після процедури розтину, результати якого вкажуть на можливу відповідальність за медичну недбалість вищезазначених працівників...

Причини смерті: 1) розрив матки; 2) емболія мезодерми; 3) відшарування плаценти; 4) низька імовірність ускладненої прееклампсії.

17. 24 листопада 2000 р., враховуючи вищенаведений експертний висновок і пояснення зацікавлених сторін, головний інспектор Міністерства охорони здоров'я підготував висновок, згідно з яким акушерки Дж.Е. та А.Й., які працюють у лікарні району Каршіяка та лікарні м. Ізмір, відповідно, не виконали своїх обов'язків, що впливають з функцій, які вони виконують, і відправили пацієнтку додому попри

те, що біль у пацієнтки продовжувався, та не забезпечили огляду пацієнтки черговим лікарем. Він також вважав, що лікарі Ф.Б. та О.Ч., які працюють у Навчально-дослідницькій лікарні імені Ататюрка, не виконали покладені на них обов'язків, що впливають з їхніх функцій, і не звернулись за консультацією до спеціаліста з акушерства та гінекології, а також не вказали на те, що пацієнт повинен був звернутись за такою консультацією самостійно. Крім того, матеріали перевірки вказували на те, що у звіті також було вирішено питання відповідальності лікарів акушерсько-гінекологічного відділення лікарні медичного факультету Егейського університету Т.К., Х.В., С.А. та О.О., а відтак, не було підстав ухвалювати рішення стосовно цих лікарів ще раз. Головний інспектор дійшов такого ж висновку й щодо відповідальності компанії швидкої медичної допомоги, і окремий звіт стосовно питання був поданий до Управління охорони здоров'я м. Ізмір.

У звіті, підготованому за результатами перевірки, зазначалось, однак, про те, що лікарі Т.К., Х.В., С.А. та О.О. не виконали покладених на них обов'язків і своєю недбалістю, необережністю та відсутністю досвіду спричинили смерть Менекше Шентюрк. Нарешті, комісія дійшла висновку про те, що лікар С.А.А. лікарні медичного факультету Егейського університету не вчинив жодних правопорушень, коли скерував пані Шентюрк до акушерсько-гінекологічного відділення.

Висновки, наведені у звіті за результатами перевірки подій, які відбулись у лікарні медичного факультету Егейського університету, містили такі пункти:

«Після огляду у відділенні швидкої медичної допомоги... Менекше Шентюрк перевели до акушерсько-гінекологічного відділення... Менекше Шентюрк, яка була на 34-му тижні місяці вагітності, оглянула чергова команда лікарів акушерсько-гінекологічного відділення. Під час ультразвукового дослідження, проведеного черговою командою... серцебиття дитини не було чути... було встановлено, що дитина мертва... Родичів пацієнтки повідомили про те, що необхідно вилучити дитину, щоб врятувати здоров'я матері... Однак, оскільки родичі пацієнтки заявили, що не мають коштів для оплати витрат, встановлених лікарнею... чергова команда лікарів не госпіталізувала пацієнтку до лікарні та перевела її до акушерсько-гінекологічного відділення лікарні м. Ізмір у такому стані. Переведення відбулось після того, як пацієнтка відмовилась від госпіталізації, поставивши свій підпис. Хоча, згідно з законодавчими приписами, вони повинні були вирішувати питання коштів лише після госпіталізації пацієнтки до лікарні, проведення їй медичного огляду, встановлення діагнозу та надання медичної допомоги, відтак, очевидно, що лікарі не виконали свого обов'язку, коли перевели пацієнтку, не надавши їй медичної допомоги, незважаючи на те, що вона перебувала у небезпечному для здоров'я стані та потерпала від постійного болю, що і спричинило її смерть».

До звіту, складеного за результатами перевірки, були включені різні пояснення, ось деякі з них:

«Пояснення Мехмета Шентюрка: ...у суботу 11 березня 2000 р., приблизно о 10-й годині, я відвіз свою дружину... яка була на восьмому місяці вагітності, у відділення швидкої медичної допомоги лікарні району Каршіяка, бо вона скаржилася на нестерпний біль. Наш сусід Н.С. був з нами... Мою дружину оглянули у лікарні району Каршіяка... вони сказали мені, що не можуть нічого зробити, що ультразвуковий апарат вимкнений... і тому бажано відвезти її до лікарні району Алсанджак ... Я привіз свою дружину до відділення

швидкої медичної допомоги лікарні району Алсанджак приблизно об 11.15. Там люди, відповідальні за функціонування цього відділення, сказали мені, що у них недостатньо працівників, а також, що апарат ультразвукового дослідження вимкнений... чергові працівники згодом сказали, щоб я відвіз її в іншу лікарню. Почувши це, я відвіз свою дружину до Навчально-дослідницької лікарні імені Ататюрка. Був приблизно полудень, коли я доправив її до акушерсько-гінекологічного відділення... Лікар сказав відвести її у відділення урології. Я відвіз її у відділення урології. Вони попросили дружину пройти урологічні дослідження, зокрема, дослідження нирок... Моя дружина чекала протягом трьох чи чотирьох годин на ношах у відділенні швидкої медичної допомоги Навчально-дослідницької лікарні імені Ататюрка. Її біль ставав ще сильніший. Побачивши це, я пішов до головного лікаря відділення швидкої медичної допомоги і сказав йому, що моя дружина почувається дуже погано, та попросив, щоб її оглянув лікар з урологічного відділення... Уролог оглянув її. Після огляду він сказав: «До пологів все ще залишається певний період часу, на цей момент ми не можемо нічого зробити, скажіть, щоб у відділенні швидкої медичної допомоги дали їй знеболювальні препарати, та відвезіть її додому», – й виписав рецепт... Я сказав лікарю, що моя дружина на восьмому місяці вагітності та запитав, чи препарати не є шкідливими. Він сказав, що приймати ці препарати постійно непотрібно, а лише тоді, коли біль збільшиться... Нам видали препарати, проте я не знав, які саме це були препарати... біль не вщухав... я відвіз свою дружину назад додому... було приблизно 6.30 дня, коли я привіз її додому... Приблизно о 8.30 вечора я побачив, що стан моєї дружини погіршився... Я відвіз її до лікарні Егейського університету... Лікар, який оглянув мою дружину... сказав мені, що дитина померла... Я сказав йому, щоб вони рятували життя дружини. Лікар сказав, що я повинен був заплатити 600–700 мільйонів турецьких лір в операційний фонд лікарні для того, щоб шляхом хірургічного втручання вилучили дитину... Я відповів, що на той час у мене такої суми не було, та попросив, щоб вони прооперували дружину, а я підпишу документ, згідно з яким беру на себе зобов'язання сплатити цю суму. Лікар сказав мені, що я повинен сплатити гроші... Я запитав у нього, що мені робити... Вони сказали негайно везти дружину до лікарні району Конак м. Ізмір... Ми викликали швидку медичну допомогу... Я запитав медсестру, яка там була, чи хтось супроводжуватиме мою дружину. Вона відповіла: «Вони не прислали медсестру»... Ми вирушили... Ми приїхали до лікарні району м. Ізмір, чергові працівники повідомили мене про те, що дружина мертва... Моя дружина не отримала належного лікування у лікарнях, в які я її возив. Якщо хоча б було проведено ультразвукове дослідження у лікарні району Каршіяка, лікарні району Алсанджак чи Навчально-дослідницькій лікарні імені Ататюрка, та мені б повідомили про те, що дитина мертва, то, враховуючи, що це ще був денний час доби, я міг би зібрати кошти для того, щоб провести операцію та врятувати дружину. Мене не повідомили про те, що мою дружину оглядали 3 березня 2000 р. у медичній клініці Байраклі, та про те, що серцебиття дитини не було чути. За день-два до 3 березня 2000 р. у медичній клініці району Байраклі вона сказала мені, що вивихнула щиколотку на останніх двох сходинках сходової клітки та вдарилась об поруччя... але її нічого не боліло і необхідності звертатись до лікаря не було.

Пояснення О.А.Г.: ...ми відвезли пацієнтку до відділення швидкої медичної допомоги Егейської лікарні... Один з лікарів сказав, що вона перебуває у критичному стані. Він рекомендував піти та сплатити 700 мільйонів турецьких лір в операційний фонд лікарні... Імені цього лікаря я не знаю. Це була приблизно 10 година вечора. Я мав зі собою 150 мільйонів турецьких лір. Я сказав лікарю про цю суму та про те, що я готовий її сплатити, а також підписати документ про своє зобов'язання сплатити решту суми... Він сказав, що так

неможливо та що він не може провести операцію. Я наполягав на тому, щоб він провів операцію. Він знову відмовився. Тоді я запитав, що нам робити... Він сказав, щоб ми відвезли її у пологовий будинок району Конак м. Ізмір. Водночас він змусив нас підписати документ, який підтверджував, що ми забираємо пацієнтку з лікарні добровільно...

Пояснення Ахмета Й. ...Ми привезли Менекше Шентюрк до лікарні Егейського університету приблизно о 9-й годині вечора. Нас негайно прийняли у відділення швидкої медичної допомоги. Жінка-лікар оглянула її... та сказала нам, що дитина мертва... Лікар також сказала нам, що дитину потрібно негайно вилучити шляхом ургентного оперативного втручання, а ми повинні заплатити приблизно 700 мільйонів турецьких лір за операцію. Чоловік пацієнтки сказав, що не зможе сплатити усю суму одразу та що готовий заплатити певну частину цієї суми і підписати документ про те, що зобов'язується сплатити решту пізніше. Лікар порадила узгодити це питання у касі. Працівники каси сказали нам, що ми повинні сплатити усю суму. Ми знову повернулись до лікаря, яка проводила огляд пацієнтки, і сказали їй, що не змогли сплатити усїєї суми та запитали її, що нам робити. Вона сказала, щоб ми негайно відвезли жінку в пологовий будинок району Конак м. Ізмір...

Пояснення С.А.А.: Менекше Шентюрк поступила у відділення швидкої медичної допомоги 11 березня 2000 р. зі скаргами на біль у животі... Я зустріла пацієнтку... оглянула її... і відправила в акушерсько-гінекологічне відділення. Через півгодини після огляду в акушерсько-гінекологічному відділенні пацієнтка повернулася до відділення швидкої медичної допомоги... Чоловік пацієнтки сказав мені, що лікарі акушерсько-гінекологічного відділення констатували смерть дитини... та що жінку потрібно було госпіталізувати. Я запитала, чому вони її не госпіталізували, а натомість відправили у відділення швидкої медичної допомоги. Чоловік пацієнтки повідомив мене, що вони просили заплатити за проведення операції... а оскільки він не міг сплатити названу суму, то вирішив забрати свою дружину до пологового будинку району Конак м. Ізмір... У цей момент він був дуже емоційним, перебував у паніці. Я спокійно пояснила йому, що дитину негайно потрібно вилучити із черевної порожнини матері і що йому необхідно повернутися та негайно госпіталізувати пацієнтку... для того, щоб вилучити дитину, в іншому випадку життю матері загрожувала б небезпека... Замість зробити так, як я рекомендувала, чоловік пацієнтки написав на документі про огляд пацієнтки таке: «Незважаючи на пораду лікаря, ми відмовились від госпіталізації», – та підписав його. Я не чинила на нього жодного тиску при написанні цього документа... Чоловік пацієнтки сказав мені, що в акушерсько-гінекологічному відділенні їм повідомили про необхідність сплатити попередню суму, якщо мені не зраджує пам'ять, у розмірі 400 мільйонів лір...

Пояснення М.Д., водія автомобіля швидкої медичної допомоги приватної компанії: ... приблизно о 10.30 вечора 11 березня 2000 р. я забрав пацієнтку з акушерсько-гінекологічного відділення та відвіз її до відділення швидкої медичної допомоги. Там я повідомив старшу медсестру С.Т., щоб вона надала медсестру для супроводу в автомобілі швидкої медичної допомоги. Вона сказала, що це неможливо. Пізніше я сказав лікарю відділення швидкої медичної допомоги, який передавав мені пацієнтку, щоб надали медсестру. Але вона також сказала, що це неможливо, що дитина померла в черевній порожнині матері і що її потрібно негайно везти у лікарню району Конак. Я поклав пацієнтку в автомобіль... Чоловік пацієнтки також сів у машину. В автомобілі швидкої медичної допомоги не було середнього медичного персоналу... перед тим, як ми клали її в автомобіль швидкої медичної допомоги, навпроти відділення швидкої медичної допомоги Егейської лікарні... пацієнтка сказала мені не забирати її... Це було приблизно о 10.40 вечора. Коли ми приїхали у Конак... я побачив, що пацієнтка мертва... Як я їй пояснив... причина, чому не

було середнього медичного персоналу в автомобілі... полягала у тому, що наша чергова медсестра виконувала обов'язки з транспортування іншого пацієнта. Лікарі та медсестра в лікарні сказали мені, що пацієнта померла ще перед тим, як її привезли. Вони сказали, що у них немає моргу і що пацієнтку потрібно везти назад до моргу лікарні Егейського університету...».

Відповідно до пояснень, четверо лікарів лікарні медичного факультету Егейського університету, а саме Т.К., С.А., О.О. та С.О. заперечували те, що казали заявнику чи померлій жінці про необхідність сплатити грошову суму за обумовлене хірургічне втручання.

С. Кримінальне провадження стосовно медичних працівників

1. Провадження стосовно лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О.

18. 26 лютого 2001 р. адміністрація медичного факультету Егейського університету розпочала розслідування щодо лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О.

19. 10 вересня 2001 р. було ухвалено рішення, згідно з яким підстав для судового переслідування цих лікарів не було.

20. 26 серпня 2002 р. комісія з питань розслідування, що складалась із лікарів, підготувала висновок, у якому йшлося про те, що зазначені лікарі не вчинили жодних правопорушень, а тому розпочинати проти них судове переслідування підстав не було.

21. 24 жовтня 2002 р. на підставі ст. 2 Конвенції, ст. 3 Загальної декларації прав людини та ст. 17 Конституції Турецької Республіки, положення якої стосуються права на життя, перший заявник подав заперечення проти цього рішення. Зокрема, він стверджував, що комісії слід було перевірити чинні нормативні акти, які діяли в Егейській лікарні щодо випадків, які потребували термінової госпіталізації, коли необхідно було сплачувати грошові внески.

22. 22 січня 2003 р. Вищий адміністративний суд відхилив висновки, які містились у звіті, підготованому за результатами розслідування. Суд вказав на те, що комісія не з'ясувала, які критерії повинні бути дотримані в лікарнях для того, щоб розпочати лікування пацієнта, життя якого в небезпеці та стан якого вимагає негайного медичного втручання. Суд також зазначив, що комісія не наполягала на розширенні розслідування та включенні до списку осіб лікаря С.О. акушерсько-гінекологічного відділення лікарні медичного факультету Егейського університету, який був на чергуванні в ту ніч, і встановленні ступеня його відповідальності стосовно оспорюваних подій. Суд вважає, що ці недоліки необхідно було усунути.

23. 23 січня 2004 р., вважаючи, що в діях зазначених лікарів не було ознак ані недбальства, ані необережності, комісія з питань розслідування затвердила новий звіт, у якому зазначено, що підстав для притягнення до відповідальності не було. В звіті йшлося про те, що матеріали справи не давали можливості встановити, що необхідно було робити за невідкладних випадків, які вимагали госпіталізації, за обставин, коли відповідні грошові внески не були сплачені.

24. 25 лютого 2004 р., посилаючись на ст. 2 Конвенції, ст. 3 Загальної декларації прав людини та ст. 17 Конституції, положення якої рег-

ламентують право на життя, перший заявник знову подав заперечення проти цих висновків. Зокрема, він стверджував, що невключення С.О. до списку осіб, стосовно яких провадилося розслідування, свідчило про неналежне проведення такого розслідування, та просив, щоб стосовно лікаря С.О. також провели розслідування.

25. 14 квітня 2004 р. Вищий адміністративний суд повернув справу адміністрації Егейського університету.

26. 16 травня 2005 р. комісія з питань розслідування затвердила новий звіт, у якому знову йшлося про те, що підстав для кримінального провадження не було, враховуючи відсутність у діях Т.К., Х.В., С.А., О.О. та С.О. ознак недбалості чи необережності.

27. 13 січня 2005 р. перший заявник оскаржив ці висновки до Вищого адміністративного суду.

28. 27 вересня 2005 р. Вищий адміністративний суд підтримав наведені у скарзі доводи та дійшов висновку про наявність достатніх доказів того, що лікарі вчинили дії, у яких їх звинувачували. Висновок суду був заснований на звіті, складеному 20 та 21 травня 2004 р. Загальною медичною радою (див. п. 45), в якому йшлося про те, що ступінь провини зазначених лікарів у смерті пані Шентюрк становить 4/8. Відтак, суд постановив, що проти них слід було розпочати кримінальне провадження та передав матеріали справи в органи розслідування.

29. 17 листопада 2005 р. Ізмірський суд з розгляду кримінальних справ постановив, що Вищий адміністративний суд передав йому справу за відсутності обвинувального акта органів прокуратури а, відтак, вирішив припинити провадження, розпочате проти Т.К., Х.В., С.А., О.О. та С.О., оскільки початок судового провадження залежав від складення обвинувального акта.

30. 21 квітня 2006 р. прокурор м. Ізмір склав обвинувальний акт проти лікарів Т.К., Х.В., С.А., О.О., яким просив визнати їх винними за вбивство, вчинене з необережності (ч.1 ст. 455 Кримінального кодексу).

31. 11 вересня 2006 р. перший заявник звернувся із заявою про залучення його до кримінального провадження як потерпілого, про що Ізмірський суд з розгляду кримінальних справ підготував запит того ж дня.

2. Провадження стосовно акушерки Дж.Е.

32. Рішенням від 1 березня 2001 р. керівник району Каршіяка санкціонував початок кримінального провадження проти акушерки Дж.Е. за невиконання покладених на неї обов'язків.

33. 25 квітня 2001 р. прокурор району Каршіяка висунув обвинувачення Дж.Е. за невиконання нею професійних обов'язків (ч. 1 ст. 230 Кримінального кодексу).

34. 23 жовтня 2001 р. суд з розгляду кримінальних справ району Каршіяка виправдав підсудну з мотивів, що інша акушерка також була того дня на чергуванні, і не було встановлено, що це саме підсудна оглядала покійну та відправила її додому, не викликавши фахівця, який би її оглянув. Суд додав, що, навіть, якщо припустити, що підсудна була тією акушеркою, яка оглядала пані Шентюрк та відіслала її додому, невиконання нею своїх професійних обов'язків не було умисним, а відтак, не було встановлено усіх елементів складу злочину.

35. Це рішення набуло законної сили 31 жовтня 2001 р.

36. 14 червня 2005 р. на підставі висновків звіту Загальної медичної ради, які оцінювали ступінь вини Дж.Е. у смерті дружини заявника у 2/8 (див. п. 45), перший заявник звернувся з клопотанням про поновлення кримінального провадження проти акушерки.

37. 12 жовтня 2005 р. перший заявник звернувся з клопотанням про залучення його до провадження у справі як цивільного позивача.

38. 9 березня 2006 р. суд з розгляду кримінальних справ району Каршіяка підтримав клопотання про поновлення провадження та постановив про об'єднання цього провадження разом із провадженням, яке перебуває в Ізмірському кримінальному суді (див. п. 51). Також суд вирішив передати справу до кримінальної палати Касаційного суду для вирішення питання про підсудність між цими обома судами.

39. 12 червня 2006 р. Касаційний суд вирішив обумовлені кримінальні провадження та вирішив, що суд з розгляду кримінальних справ району Каршіяка повинен розглядати цю справу.

3. Провадження стосовно А.Й., Ф.Б. та О.Ч.

40. 14 березня 2001 р. керівник району Конак санкціонував початок кримінального провадження проти акушерки А.Й. та лікарів Ф.Б., О.Ч.

41. 12 жовтня 2001 р. прокурор м. Ізмір висунув обвинувачення цим особам за невиконання покладених на них обов'язків і звернувся до суду щодо їх засудження.

42. 12 квітня 2002 р. перший заявник звернувся з клопотанням про залучення його до кримінального провадження, яке розглядатиметься в Ізмірському кримінальному суді, як цивільного позивача у справі. Суд задовольнив клопотання того ж дня.

43. 13 листопада 2002 р. перший заявник звернувся з клопотанням про розширення меж кримінального провадження, зокрема, стосовно призначення судово-медичної експертизи для того, щоб встановити, скільки часу минуло між смертю дитини та смертю його дружини.

44. 24 лютого 2003 р. суд з розгляду кримінальних справ м. Ізмір передав справу до Загальної медичної ради для ухвалення рішення стосовно ступеня відповідальності підсудних.

45. 20 та 21 травня 2004 р. Загальна медична рада (Yüksek Sağlık Şurası) ухвалила рішення, окремі пункти якого вказували на таке:

«Розглянувши матеріали справи, документи та докази, комісія дійшла висновку:

ступінь відповідальності акушерок Дж.Е. та А.Й., які належно не оцінили ситуацію після огляду пацієнтки та не викликали чергового лікаря-гінеколога, незважаючи на скарги пацієнта, становив 2/8;

ступінь вини лікарів О.Ч. та Ф.Б., які оглянули пацієнтку лише з перспективи їхньої спеціальності, хоча вона перебувала на 34-му тижні вагітності, страждала на гіпертонію та скаржилася на сильний біль, і не забезпечили її огляд лікарем-акушером-гінекологом, становить 3/8;

ступінь вини у смерті пацієнтки лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О., які працюють у лікарні медичного факультету Егейського університету, становить 4/8, оскільки вони перевели її без надання допомоги до

центру для осіб, які застраховані в системі соціального страхування, з тих підстав, що у неї не було грошей, незважаючи на те, що її стан здоров'я не допускав такого переведення.

46. 1 лютого 2005 р. суд отримав звіт Загальної медичної ради та вказав на те, що провину підсудних встановлено, але не в обсязі 8/8.

47. 14 березня 2005 р. перший заявник покликався на звіт Загальної медичної ради, яка встановила, що окрім осіб, яким висунуто обвинувачення у кримінальному провадженні, інші лікарі лікарні медичного факультету Егейського університету повинні були також понести відповідальність, та просив, як наслідок, щоб обвинувачення було також висунуто цим особам.

48. Оголошуючи судові засідання 17 березня 2005 р. закритим, суд з розгляду кримінальних справ м. Ізмір передав справу прокурору для висунення додаткового обвинувачення підсудним на підставі ст. 455 Кримінального кодексу.

49. 25 березня 2005 р. прокурор м. Ізмір затвердив додатковий обвинувальний акт з огляду на обвинувачення підсудних у вбивстві з необережності (ч. 1 ст. 455 Кримінального кодексу) та звернувся із заявою про притягнення їх до відповідальності і за цією статтею.

50. 2 липня 2006 р. перший заявник звернувся до Ізмірського кримінального суду з клопотанням якнайшвидше завершити розгляд справи. Покликаючись на положення ст. 6 Конвенції, він підкреслював, що тривалість розгляду порушувала його право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку. Він також наголошував, що тривалий розгляд справи посилював ризик спливу встановленого законом терміну давності і порушення його права власності, враховуючи те, що він міг бути позбавлений можливості отримати відшкодування майнової та моральної шкоди.

51. 30 січня 2007 р. суд з розгляду кримінальних справ м. Ізмір вирішив об'єднати кримінальне провадження, що перебувало в суді, разом з тим, яке було розпочате проти лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О. за вбивство з необережності.

4. Провадження після об'єднання справ

52. 7 травня 2007 р. адвокат першого заявника, в інтересах неповнолітнього сина заявника, звернувся з клопотанням про залучення його до процесу як цивільного позивача. Він також оскаржував тривалість розгляду справи, наголошуючи на тому, що існував ризик спливу строків давності. В подальшому він звернувся із заявою про відшкодування шкоди, заподіяної його клієнту у зв'язку зі смертю його дружини, та вимагав відшкодування 60 000 турецьких лір як компенсацію моральної шкоди, якої зазнав перший заявник, та 50 000 турецьких лір як компенсацію моральної шкоди, якої зазнав син заявника, а також 30 000 турецьких лір як відшкодування матеріальної шкоди для обох.

53. Закриваючи судові засідання від 8 травня 2007 р., суд з розгляду кримінальних справ району Каршіяка зазначив, що обвинувальний акт не містив згадки про лікаря С.О., хоча його ім'я згадувалось поряд з тими підсудними, провадження щодо яких перебувало в Ізмірському кримінальному суді. Відтак, суд просив розтлумачити, чи після ухва-

лення рішення про припинення провадження (див. п. 29) обвинувачення були зняті, чи мала місце помилка. Суд також додав, що у випадку, якщо мала місце помилка, її необхідно виправити.

54. Під час судового засідання 27 листопада 2007 р. суд з розгляду кримінальних справ району Каршіяка наголосив на тому, що прокурор вказав, що обвинувачення проти С.О. не знімалось, а тому могла мати місце помилка. Суд постановив у зв'язку із цим вжити відповідних заходів.

55. 11 лютого та 18 березня 2008 р. адвокат заявника звернувся до суду із заявою, в якій оскаржував тривалість судового провадження у справі.

56. Під час судового засідання 12 лютого 2008 р. суд зазначив, що початок провадження проти С.О. не могло певним чином вплинути на уже існуюче провадження, проте могло затягнути розгляд справи. Відтак, суд вирішив не очікувати початку цього провадження.

57. 18 березня 2008 р. суд з розгляду кримінальних справ визнав А.Й., О.Ч., Ф.Б., Т.К., Х.В., О.О. та С.А. винними у вбивстві з необережності та призначив їм покарання у формі позбавлення волі строком на 2 роки та штрафу в сумі 91 турецьких лір. Застосовуючи положення Кримінального кодексу стосовно пом'якшення покарання, суд замінив покарання А.Й. на штраф у сумі 468 турецьких лір, покарання О.Ч. та Ф.Б. на штраф 703 турецькі ліри та покарання Т.К., Х.В., С.А. та О.О. на штраф у сумі 937 турецьких лір. Окрім того, виконання усіх вироків було відстрочено. Суд відхилив клопотання стосовно визнання винним Дж.Е., зауваживши, що незважаючи на те, що звіт Загальної медичної ради визначив ступінь вини Дж.Е. у 2/8, обставини справи не давали підстав для поновлення кримінального провадження проти неї, відповідно до ст. 314 Кримінального процесуального кодексу. В підсумку, суд підтримав рішення про виправдання її, про що було ухвалено рішення під час закриття першого кримінального провадження.

Положення судового рішення вказували на таке:

«... Загалом з матеріалів справи впливає таке: – Менекше Шентюрк, яка була на восьмому місяці вагітності, до лікарні району Каршіяка, що в Ізмірі, відвіз її чоловік 11 березня 2000 р. через сильний біль, який вона відчувала; – там її оглянула акушерка Дж.Е., лікаря не повідомляли, жодних заходів не вживали та, оскільки пологи не почались, пацієнтку відправили додому; – потім її відвезли у відділення швидкої медичної допомоги лікарні району Алсанджак, де її оглянула акушерка А.Й., і її відправили додому, оскільки пологи не почались; – приблизно о 2-й годині дня її відвезли до відділення швидкої медичної допомоги лікарні імені Ататюрка, де її оглянув лікар Ф.Б.; у зв'язку з болем у лівому боці її скерували у відділення урології, де її оглянув лікар О.Ч., який діагностував у неї ниркову коліку і призначив їй знеболювальні препарати та відправив додому; – оскільки біль не вщухав, після того, як чоловік пацієнтки відвіз її додому... її відвезли до лікарні медичного факультету Егейського університету; лікар швидкої медичної допомоги... відвіз її до пологового відділення; там встановили, що пацієнтка була на восьмому місяці вагітності, але серцебиття дитини не прослуховувалось; хоча лікар рекомендував вилучити дитину, від госпіталізації відмовились через відсутність коштів; – пацієнтку згодом перевезли до акушерсько-гінекологічного відділення, що в Ізмірі, але вона померла

дорогою до лікарні; у зв'язку з окресленими подіями та у зв'язку з тим, що Загальна медична рада встановила ступінь вини Дж.Е. та А.Й. який дорівнював 2/8, ступінь вини лікарів О.Ч. та Ф.Б. становив 3/8, лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О. – 4/8; – за таких обставин підсудні повинні нести покарання за злочини, у вчиненні яких їх обвинувачували.

58. 21 травня 2008 р. заявники подали апеляційну скаргу з питань порушення норм права. У своїх доводах вони наголошували на тому, що суд з розгляду кримінальних справ не задовольнив ані клопотання, поданого в інтересах сина заявника щодо залучення його у процес як цивільного позивача, ані вимогу про відшкодування шкоди, яка була ними заявлена. Вони також оскаржували виправдання Дж.Е., яке стало можливим внаслідок того, що її вина у смерті пацієнтки не була встановлена, а також те, що терміни ув'язнення, до яких були засуджені підсудні, були змінені на штрафи та відстрочені. Крім того, покликаючись на положення ст. 2 Конвенції, вони стверджували про порушення права на життя та про те, що держава не виконала свого позитивного обов'язку у цьому аспекті; вони вважали, що той факт, що вони були змушені їздити з однієї лікарні до іншої, становив порушення ст. 3 Конвенції. Покликаючись на ст. 6 та 13 Конвенції, вони оскаржували тривалість провадження у справі та відсутність засобів судового захисту щодо поновлення порушених прав. Нарешті, вони стверджували, що прийнятим судом рішенням було порушено їхнє право власності.

59. 21 січня 2009 р. головний прокурор при Касаційному суді подав свої зауваження та просив суд залишити рішення суду першої інстанції в частині, яка стосувалась Дж.Е., в силі та скасувати рішення суду першої інстанції в частині інших підсудних з мотивів впливу строків давності притягнення до відповідальності та припинити провадження у цій частині.

60. 7 жовтня 2010 р. Касаційний суд залишив рішення суду першої інстанції в частині, яка стосувалась Дж. Е., та скасував рішення суду в частині, що стосувалась інших підсудних, з мотивів, що сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ч. 2 ст. 102 та ч. 4 ст. 104 Закону № 765. У зв'язку з цим суд закрит провадження у цій частині на підставі ст. 322 Кримінального процесуального кодексу.

5. Провадження проти С.О.

61. 4 січня 2008 р., враховуючи, що комісія з питань охорони здоров'я у своєму звіті від 20 та 21 травня 2004 р. не встановила відповідальності С.О., що не було достатньо доказів його вини, а також те, що стосовно подій, щодо яких йому було висунуто обвинувачення, сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності, прокурор м. Ізмір зняв з нього обвинувачення.

62. Перший заявник оскаржив це рішення.

63. 14 січня 2009 р. скаргу відхилив виїзний суд Каршіяка.

II. НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

64. Відповідне національне законодавство описане у справі Севім Гюнгор проти Туреччини (заява № 75173/01, від 14 квітня 2009 р.).

ЩОДО ПРАВА

I. ЩОДО ПОРУШЕННЯ СТ. 2 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявники стверджували, що було порушено право на життя їхньої дружини та матері відповідно, а також дитини, яку вона виношувала, в порушення ст. 2 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на життя, що охороняється законом...»

66. Уряд заперечив проти цього твердження.

A. Про прийнятність

67. Суд зазначає, що ця скарга не є необґрунтованою у розумінні ч. 3 ст. 35 Конвенції, та те, що вона не є неприйнятною з інших підстав. Тому скарга повинна бути визнана прийнятною.

B. Обставини справи

1. Доводи заявників

A. Щодо порушення матеріальної частини ст. 2 Конвенції у зв'язку зі смертю Менекше Шентюрк

68. Заявники стверджували, що пані Шентюрк була позбавлена життя через серйозну недбалість, яку допустили лікарі та акушерки. Вони вважали, що цю смерть можна було відвернути, якщо б лікарі та/або акушерки діяли згідно з покладеними на них обов'язками та кодексом поведінки. Навпаки, вони грубо порушили покладені на них обов'язки. В цьому контексті заявники також стверджували, що спірні події необхідно було кваліфікувати не як недбалість, а як умисне убивство.

69. Згідно з твердженнями заявників, пацієнтку під тиском перевезли до пологового відділення лікарні району Конак, незважаючи на те що лікарі лікарні медичного факультету Егейського університету визнали стан її здоров'я критичним, незважаючи на те, що першому заявнику сказали перевезти її до іншої лікарні, бо він не зміг заплатити гроші в сумі 1000 євро за операцію. Покликаючись на висновок Суду у справі «Ойал проти Туреччини» (№ 4864/05, пп. 51–53, від 23 березня 2010 р.), заявники вказували на те, що на державу був покладений обов'язок забезпечити належну медичну допомогу, враховуючи те, що саме держава управляє системою охорони здоров'я та контролює її.

70. Заявники також стверджували, що лікарям було відомо про критичний стан, в якому перебувала пацієнтка. Покликаючись на справу Ясінскіс проти Латвії (№ 45744/08, пп. 67–68), вони доводили, що Уряд був відповідальним за її смерть, зокрема, через те, що необхідна медична допомога не була надана, а відтак, було порушено ст. 2 Конвенції у її матеріальному контексті.

B. Щодо процедурних порушень, допущених у зв'язку зі смертю Менекше Шентюрк

71. Заявники стверджували, що Касаційний суд припинив кримінальне провадження, розпочате проти підсудних у зв'язку із тим, що сплили строки давності, для того, щоб останні залишились непокараними, та вказували, що це ілюструвало неефективність і неадекват-

ність провадження. Було очевидно, що національна система захищала медичних працівників радше, ніж пацієнтів. Заявники відзначили, що, зокрема, повинні були чекати до 2005 р., а саме п'ять років, перш ніж буде розпочате провадження проти чотирьох лікарів з лікарні медичного факультету Егейського університету, і лише після втручання Вищого адміністративного суду. Комісія університету що складалась з медичних працівників, які працювали на одному й тому ж медичному факультеті, виявилась дуже неохочою ініціювати кримінальне провадження. Фактично, найкраще, що зробила комісія, – це чинила перешкоди розслідуванню, без якого кримінальне провадження стосовно підсудних не мало б законної сили.

72. Окрім неефективності розслідування кримінальної справи стосовно працівників університету, матеріали справи постійно передавались від одного кримінального суду до іншого. Хоча, як стверджували заявники, обґрунтованих підстав для затримок і передач не було.

В. Щодо порушення ст. 2 Конвенції у зв'язку зі смертю ненародженої дитини

73. Заявники зазначали, що дитина, яку виношувала покійна жінка, померла 11 березня 2000 р. Вони посилались на пояснення, надані різними лікарями та акушерками, в яких йшлося про те, що він (або вона) помер до народження через неможливість системи охорони здоров'я встановити можливі проблеми. Вони стверджували, що Уряд був відповідальним за смерть дитини, враховуючи те, що матері не надали вчасно медичну допомогу, необхідність якої була зумовлена її станом. Незважаючи на те що дитина, яка померла до народження, не вважається людиною, відповідно до норм національного кримінального права, законодавство інших держав, зокрема Сполучених Штатів Америки, визнає ненароджену дитину людиною в аспекті кримінального права.

74. Стосовно процедурного аспекту порушення ст. 2 Конвенції у зв'язку зі смертю ненародженої дитини, заявники доводили, що розслідування з метою встановлення часу смерті не було проведено. Їхніми клопотаннями стосовно цієї смерті національні органи влади знехтували. У зв'язку з цим заявники оскаржували дії національних органів влади, які діяли так, ніби дитини взагалі не було. Вони стверджували, що дитина, яка померла перед народженням, володіла правоздатністю, згідно з нормами цивільного права, а відтак, органам влади слід було розпочати розслідування і провадження у справі для того, щоб встановити час та причини його/її смерті. У зв'язку з цим заявники покликалися на справи Калвеллі та Цігліо проти Італії (№ 32967/96, п. 49) та Онерулдіз проти Туреччини (№ 4 8939/99).

75. Окрім того, як стверджували заявники, кримінальне право Туреччини не містило жодних положень, які б передбачали кримінальне провадження за фактом смерті ненародженої дитини, за винятком випадків навмисно спричиненого викидня. Враховуючи викладене, у цивільному праві ненароджена дитина наділена правами, ще перебуваючи в утробі матері, за умови, що він (або вона) народились живими. У зв'язку з цим заявники стверджували, що тодішня система національного законодавства не відповідає міжнародним стандартам у цій галузі та загальноприйнятому підходу країн – членів Ради Європи.

2. Доводи Уряду

76. Уряд стверджував, що події та відповідальність усіх осіб, які мають відношення до спірних обставин, були досліджені відповідними судовими установами з дотриманням незалежності на усіх рівнях, на основі численних наукових звітів, а винні особи були засуджені та їм було призначено покарання, згідно з чинним законодавством.

77. Стосовно грошових платежів Уряд вказав на те, що пацієнти, які прибувають у лікарню та потребують невідкладної допомоги, не повинні сплачувати встановлені лікарнею грошові внески заздалегідь, навіть, якщо вони не були застраховані в системі соціального страхування. Представник Уряду доводив, що пацієнт, який не застрахований у системі соціального страхування, повинен був сплатити грошовий внесок, встановлений лікарнею, лише після того, як медична допомога була надана. Однак якщо пацієнт не був застрахований і не мав коштів для того, щоб сплатити встановлений лікарнею грошовий внесок, він повинен був, відповідно до положень законодавства, отримати сертифікат бідності для того, щоб бути звільненим від сплати таких грошових внесків.

78. Стосовно правового статусу ненародженої дитини Уряд вказував на те, що, згідно зі ст. 28 Цивільного кодексу, правоздатністю наділені діти, які народжені живими та життєздатними.

3. Оцінка Суду стосовно права на життя Менекше Шентюрк

А. Загальні принципи

79. Суд ще раз наголошує, що перше речення ч. 1 ст. 2 зобов'язує держави не тільки утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, а й вживати відповідних заходів для охорони життів тих людей, які перебувають під юрисдикцією цієї держави. Ці принципи застосовуються також у сфері громадського здоров'я (зокрема, Повелл проти Сполученого Королівства, № 45305/99 та Калвеллі і Цігліо, згаданий у п. 48 цього рішення). Не можна виключати того, що дії або бездіяльність органів влади в контексті громадського здоров'я можуть, за певних обставин, призвести до їхньої відповідальності в аспекті матеріальної складової ст. 2 (див. згадане вище рішення у справі Повелл).

80. Однак у випадку, якщо Договірна Держава забезпечила належні умови для дотримання професійних стандартів медичними працівниками та умови для захисту життя пацієнтів та захисту життя пацієнтів, то Суд не визнає такі обставини, як помилку в ухваленні рішення з боку медичного працівника або недбале координування дій працівників щодо лікування конкретного пацієнта, достатніми для того, щоб говорити про відповідальність Договірної Держави з позиції її позитивних обов'язків, передбачених ст. 2 Конвенції щодо захисту життя.

81. Враховуючи наведене, суд ще раз наголошує на тому, що позитивні обов'язки, покладені на Державу відповідно до ст. 2 Конвенції, передбачають створення законодавчої системи, яка вимагає від лікарень, як приватних, так і державних, вживати належних заходів для того, щоб гарантувати захист життя пацієнтів. Вони також передбачають обов'язок забезпечити існування ефективної та незалежної

судової системи, за допомогою якої можна встановити причину смерті особи та ступінь відповідальності медичного працівника, незалежно від того, працює він у державному чи в приватному секторі, а також, в разі необхідності, гарантувати притягнення їх до відповідальності за їхні дії (див. рішення у справі Калвеллі та Ціглію, згаданий у п. 49).

82. Доречною у цьому контексті є вимога швидкості та обґрунтованої тривалості. Швидке розслідування таких справ важливе з мотивів безпеки споживачів медичних послуг (див. рішення у справі Биржиковський проти Польщі № 11562/05, п. 117). Обов'язок держави, згідно зі ст. 2 Конвенції, не буде виконаний, якщо захист, передбачений національним законодавством, існує лише теоретично: передусім, він повинен ефективно існувати на практиці, а це вимагає швидкого розслідування справи без зайвих зволікань (див. Сіліх проти Словенії № 71463/01, п. 195).

83. Окрім того, навіть якщо Конвенція не гарантує права починати кримінальне провадження стосовно третіх осіб, Суд неодноразово вказував, що ефективна судова система, існування якої вимагає ст. 2, може, а за певних обставин – повинна, передбачати можливість звернення до кримінального права рішення у справі (див. Калвеллі та Ціглію, вищезгаданий, п. 51). Однак якщо порушення права на життя чи особисту недоторканність вчинено неумисно, передбачений ст. 2 позитивний обов'язок створення ефективної судової системи не обов'язково вимагає існування кримінально-правового засобу судового захисту у кожній справі. В особливій сфері медичної недбалості цей обов'язок може, наприклад, бути дотриманий, якщо система права гарантує потерпілим можливість захисту прав у цивільних судах, самостійно або ж у поєднанні із засобами судового захисту, які забезпечуються судами з розгляду кримінальних справ і дають змогу встановити відповідальність зацікавлених лікарів та отримати відповідне відшкодування шкоди на підставі рішення про відшкодування збитків. Можуть бути також передбачені дисциплінарні заходи.

Б. Застосування вказаних принципів до цієї справи

і. Щодо порушення матеріальної складової ст. 2 Конвенції

84. У цій справі заявники не стверджували, що смерть пані Шентюрк була навмисною. Вони вказували, однак, що події, у зв'язку з якими медичні працівники піддавались критиці, слід було кваліфікувати не як недбалість, а як умисне вбивство. Згідно з матеріальною складовою ст. 2, вони заявляли, що медичні працівники порушили свої професійні обов'язки з мотивів допущеної ними серйозної недбалості, а також в зв'язку з ненаданням медичної допомоги пані Шентюрк, оскільки покійна жінка та її чоловік не мали достатньо коштів (п. 68–70).

85. Суд зазначає, що від самого початку факти, які оскаржувались заявниками, істотно відрізняються від тих, які суд мав нагоду розглядати у вищезазначених справах (див. пп. 70–83). Відповідно, суд вважає, що критерії та принципи, розроблені у зазначених справах, оскільки вони істотно відрізнялись за змістом від цієї справи, не можуть бути самі по собі перенесені на цю справу, однак повинні бути враховані судом при оцінці обставин цієї справи.

86. По-перше, Суд вважає за необхідне наголосити, згідно з тлумаченням національного законодавства, а також згідно з обставинами цієї справи, що дії конкретних медичних працівників, які оскаржували заявники, кваліфікувались за національним законодавством як вбивство з необережності, як це передбачено ст. 455 Кримінального кодексу (див. п. 30, 49 та 57).

87. Суд також враховує, що відомості про послідовні випадки медичної недбалості стосовно матері та дружини заявників, а також некомпетентність певних представників медичного персоналу були встановлені у звіті, складеному за результатами розслідування, та у висновку експертів. Суд також зазначає, що відповідальність медичного персоналу була чітко встановлена в цих звітах (див. п. 16, 17 та 45). Так само Вищий адміністративний суд, розглядаючи питання про можливість ініціювання провадження стосовно лікарів лікарні медичного факультету Егейського університету, вважав, що дії цих лікарів були предметом кримінального провадження, та постановив розпочати відповідне провадження стосовно них (див. п. 28). Нарешті, відповідальність кількох медичних працівників за смерть пані Шентюрк була встановлена рішенням суду першої інстанції з розгляду кримінальних справ (див. п. 57).

88. У зв'язку з цим Суд зазначає, що питання про порушення ст. 2 може виникнути, коли буде встановлено, що Договірна Держава поставила життя особи під загрозу через ненадання медичної допомоги, яку вона зобов'язана забезпечувати для усього населення (див. справу Кіпр проти Туреччини, № 25781/94, п. 219 та Нітецькі проти Польщі, № 25781/94).

89. З огляду на обставини цієї справи Суд повинен визначати, чи національні органи влади зробили все, що від них очікувалось, та чи виконали вони свій обов'язок захищати особисту недоторканність пацієнта, зокрема, через забезпечення відповідного лікування. Встановлюючи це, Суд враховує послідовність подій, які призвели до трагічної загибелі пані Шентюрк, як зазначено у медичній документації померлої. Суд також вважає за необхідне розмежувати те, як медична допомога надавалась до приїзду пацієнтки до медичного факультету Егейського університету, та події, які відбулись після її приїзду в цю лікарню.

90. Розслідуванням, яке провадилось на національному рівні, було встановлено, що смерть пані Шентюрк настала не лише через помилки в оцінці стану її здоров'я, допущені медичними працівниками, – це, зокрема мало місце перед приїздом покійної до лікарні медичного факультету Егейського університету, – але й через ненадання медичної допомоги покійній жінці, мотивоване неспроможністю сплатити встановлений лікарнею грошовий внесок заздалегідь (див. п. 16, 17, 45 та 57).

91. У зв'язку з цим Суд зазначає, що з огляду на матеріали справи, зокрема, висновки від 24 листопада 2000 р., як зазначено у звіті про результати розслідування, проведеного Міністерством охорони здоров'я, було встановлено, що лікарі лікарні медичного факультету Егейського університету допустили смерть пацієнтки, перевіривши її без надання необхідної медичної допомоги, та не виконали своїх обов'язків, вимагаючи грошей за надання медичної допомоги (див. п. 17).

92. Так само, Судом встановлено, що провина лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О. з акушерсько-гінекологічного відділення лікарні медичного факультету Егейського університету була визначена в обсязі 4/8, оскільки вони, не надавши необхідної допомоги, скерували її до центру для осіб, які були застраховані в системі соціального страхування, мотивуючи це тим, що вона не мала грошей, хоча стан її здоров'я був несумісний з таким переведенням (див. п. 45).

93. Суд, ознайомившись з мотивувальною частиною суду у кримінальних справах від 18 березня 2008 р., а також на підставі матеріалів справи, також зазначає, що перший заявник і його дружина відмовились від госпіталізації за рекомендацією лікарів вказаної лікарні «через відсутність фінансових ресурсів» (див. п. 57).

94. Суд звертає увагу на висновки комісії з питань розслідування від 23 січня 2004 р. стосовно доцільності ініціювання кримінального провадження проти медичних працівників. У висновках йшлося про те, що матеріали справи не давали комісії можливості встановити, що необхідно робити у невідкладних випадках, які вимагають госпіталізації, а відповідні грошові кошти не сплачені (див. п. 23).

95. За твердженням Уряду, невідкладна медична допомога не вимагає попередньої сплати коштів (див. п. 77). Враховуючи це, Суд вважає за доцільне конкретизувати, що загалом з'ясування політики держави щодо доступу до медичної допомоги у спірний період не є завданням Суду. Суду достатньо зазначити, що з огляду на висновки різних національних органів стосовно обставин смерті пані Шентюрк лікування в лікарні медичного факультету Егейського університету залежало від попереднього виконання фінансового зобов'язання. Це знеохочувальне зобов'язання спонукало пацієнтку до рішення про відмову від лікування у цій лікарні. Однак, з огляду на звіт за результатами розслідування від 24 листопада 2000 р. (див. п. 17) та долучені до матеріалів справи пояснення, а саме пояснення С.А.А. та пояснення водія автомобіля швидкої медичної допомоги, який перевозив покійну жінку (див. п. 17), Суд вважає, що рішення про відмову від лікування не можна в жодному разі вважати таким, що було прийнято поінформованим пацієнтом, чи таке, що звільняє національні органи влади від відповідальності в аспекті лікування, яке необхідно було забезпечити покійній жінці.

96. Суд наголошує на тому, що не було сумнівів щодо серйозності стану пацієнтки, коли вона приїхала в лікарню Егейського університету, як і щодо необхідності негайно провести операцію, без якої для здоров'я пацієнтки могли б настати небезпечні наслідки. Водночас, не оцінюючи шанси пані Шентюрк вижити, якщо б їй була надана медична допомога, Суд зазначає, що медичний персонал лікарні чудово знав про ризики, якими здоров'ю пацієнтки загрожувало перевезення до іншої лікарні (див. п. 17). Крім того, встановлено, що матеріали справи не дали змогу комісії, яка відмовилась санкціонувати проведення розслідування стосовно медичних працівників, з'ясувати, що необхідно було б робити в невідкладних ситуаціях, коли сплатити грошові кошти було неможливо (див. п. 23 та 94). Отже, національне законодавство не містило відповідних положень у цій сфері, які б давали змогу запобігти невиконанню обов'язків з надання медичної допомоги, яка була зумовлена станом здоров'я жінки.

97. Відтак, померла жінка, жертва жахливого неналежного функціонування закладів охорони здоров'я, була позбавлена можливості доступу до належної невідкладної медичної допомоги. Цього висновку Суду достатньо для того, щоб вважати, що держава не виконала свого обов'язку захисту фізичної недоторканності пацієнтки. Відтак, Суд вважає, що було порушення ст. 2 Конвенції в її матеріальному аспекті.

ii. Щодо порушення процесуальної складової ст. 2 Конвенції

98. Суд наголошує на тому, що скарга заявників також стосувалася того факту, що лікарі та акушерки, яких визнали винними та притягнули до кримінальної відповідальності у зв'язку зі смертю пані Шентюрк, не були покарані, оскільки провадження було закрите у зв'язку зі впливом строків давності притягнення до відповідальності (див. п. 71). У зв'язку з цим Суд, оцінивши докази, наявні у матеріалах справи, зазначає, що не було остаточного рішення щодо засудження тих осіб, які вважались винними у смерті пані Шентюрк, оскільки сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за цей злочин.

99. З огляду на наведені сторонами доводи, Суд зазначає, що заявники використали лише національні кримінально-правові засоби судового захисту в аспекті оскарження невиконання лікарями своїх обов'язків та дій, акушерок, які спостерігали за покійною жінкою. Тому необхідно з'ясувати, чи розслідування, яке проводили національні органи влади на підставі поданої заявниками заяви про злочин, відповідало вимогам оперативності, ефективності та обґрунтованої ретельності, що впливають з процесуальної складової ст. 2 (аналогічний підхід див. у справі Євгенія Лазар проти Румунії № 32146/05, п. 72).

100. У зв'язку з цим Суд зазначає, що адміністративна процедура, яка проводилась перед санкціонуванням провадження і яка необхідна була для ініціювання кримінального провадження проти лікарів Т.К., Х.В., С.А. та О.О., причетних до спірних подій, тривала майже три роки, доки Вищий адміністративний суд, у відповідь на постійні відмови комісії вживати заходів, вирішив самостійно скерувати справу до суду з розгляду кримінальних справ для того, щоб можна було розпочати провадження (див. п. 28). Суд також наголошує на тому, що 7 жовтня 2010 р., майже через 9 років, протягом яких тривало провадження, усі розпочаті проти медичних працівників провадження були припинені через сплив строків давності, за винятком того, що було розпочате проти Дж.Е., – рішення про його виправдання залишилось у силі.

101. Суд ще раз наголошує, що попри перешкоди, які стають на заваді процесу розслідування у конкретній ситуації, швидка реакція органів влади є надзвичайно важливою для того, щоб зберегти впевненість громадськості в тому, що органи влади дотримуються вимог закону та запобігають будь-яким проявам непрозорості та потурання незаконній поведінці. У цій справі Суд може лише зазначити, що тривалість оспорюваних проваджень не відповідала вимогам тривалості розгляду справи без невинуватих затримок (див., наприклад, висновок суду у згаданій справі Євгенії Лазар, п. 75).

102. Окрім того, суд зазначає, що кримінальне провадження вже на початку містило недоліки, адже не було оголошено про кримінальне провадження стосовно С.О., що тривало до 2008 р., коли обвинувачення були зняті (див. п. 24, 53–54 та 61–63).

103. Суд уже підтримав те, що у випадках смерті через медичну недбалість система права Туреччини гарантує потерпілій стороні, з одного боку, можливість розпочати кримінальне провадження, а з іншого – можливість звернутись з цивільними позовом до відповідно суду, разом з притягненням до дисциплінарної відповідальності, якщо провину у вчиненні цивільного правопорушення буде доведено. Відтак, суд дійшов висновку, що система права Туреччини гарантує сторонам засоби судового захисту, які теоретично відповідають вимогам ст. 2.

104. У цій справі Суд вважає недоречним переглядати обумовлені висновки Суду, що залишаються чинними в контексті справи, яку зараз розглядає суд, враховуючи те, що різні форми недбалості та медичних помилок, жертвою яких стала потерпіла перед її приїздом до лікарні медичного факультету Егейського університету, є предметом розгляду. Незважаючи на це Суд ще раз наголошує, на тому, зокрема спираючись на висновки, отримані за результатами розслідувань, проведених національними органами, що за обставин цієї справи недбалість, у якій звинувачувався медичний персонал, вийшла за межі лише недбалості чи помилки, враховуючи те, що лікарі, які там працювали, знали про те, що порушують свої посадові обов'язки, і не вжили всіх необхідних заходів для збереження життя пацієнтки.

105. Суд ще раз наголошує на такому: оскільки особи, відповідальні за те, що поставили під загрозу життя пацієнтки, не були обвинувачені у вчиненні злочину чи щодо них не проводилось розслідування, це може становити собою порушення ст. 2 незалежно від інших засобів судового захисту, які особи можуть використати за власною ініціативою (див. рішення у справі *Календер проти Туреччини* № 4314/02 з відповідними змінами). Суд вважає, що те саме застосовується до випадків, коли пацієнт зіткнувся з невиконанням працівниками структурного підрозділу лікарні своїх функцій і це має своїм наслідком виникнення загрози для життя пацієнта.

106. Відтак, з огляду на висновки щодо помилок, допущених у спірному кримінальному провадженні (див. п. 100–102), Суд вважає, що було порушено процесуальну складову ст. 2 Конвенції.

4. Оцінка Судом права плоду на життя

107. Суд ще раз підкреслює, що у своєму рішенні у справі «*Во проти Франції*» (№ 53924/00) Велика Палата постановила, що за відсутності консенсусу в Європі стосовно наукового та правового визначення початку життя, питання про те, коли починається життя, підлягає вирішенню Судом з урахуванням позиції держави з цього питання. Велика палата, однак, встановила, що «не є ані бажаним, ані можливим у таких справах, як ця, абстрактно відповідати на запитання про те, чи ненароджена дитина є особою, згідно з цілями ст. 2 Конвенції».

108. Відтоді Велика палата мала можливість ще раз підтвердити важливість цього принципу у справі «*А., Б. та С. проти Ірландії*» (№ 25579/05, п. 237), в якій зазначено, що права матері та плоду нерозривно пов'язані.

109. Згідно з обставинами цієї справи, Суд не вважає підстав відходити від вказаного принципу, встановленого у цих справах, і не вважає

за необхідне з'ясувати, чи входять скарги заявників стосовно плоду в обсяг ст. 2 Конвенції. Суд вважає, що життя плоду, щодо якого заявлено скаргу, було тісно пов'язане з життям пані Шентюрк та залежало від догляду, який їй забезпечувався. Обставини були досліджені в ракурсі порушеного права матері на життя (див. п. 87–97). Відтак, Суд вважає, що скарга заявників у цій частині окремого дослідження не потребує.

II. ЩОДО ПОРУШЕННЯ СТ. 3, 6 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ ТА СТ. 1 ПРОТОКОЛУ № 1

110. Покликаючись на положення ст. 3 Конвенції, заявники стверджували, що вони також постраждали психологічно у результаті смерті їхньої дружини та матері, а також обґрунтовували страждання, яких зазнавала покійна жінка протягом усього часу ненадання їй медичної допомоги.

Згідно зі ст. 6 Конвенції, вони також оскаржували надмірну тривалість провадження у справі та відсутність мотивації цієї тривалості у рішенні суду з розгляду кримінальних справ. На підставі ст. 13 Конвенції заявники також оскаржували неефективність правової системи та системи охорони здоров'я щодо вирішення поданої ними категорії скарг. У зв'язку з цим вони обґрунтовували, що п'ять років змушені були чекати дозволу на початок кримінального провадження стосовно лікарів з Егейського університету. Вони також доводили, що не існувало жодного засобу судового захисту, який дав би їм змогу отримати відшкодування шкоди, заподіяної їм у зв'язку з надмірною тривалістю розгляду справи у суді.

Насамкінець, заявники вказували на те, що суд першої інстанції з розгляду кримінальних справ не вирішив питання щодо їхніх вимог відшкодування шкоди, та заявляли, що, згідно зі ст. 1 Протоколу 1, та обставина, що строки давності сплили, позбавила їх можливості отримання відшкодування за заподіяну шкоду.

111. Враховуючи висновок Суду щодо ст. 2 Конвенції (див. п. 97 та 106), Суд вважає, що він вирішив питання права, яке впливало з цієї заяви. Врахувавши обставини справи та доводи сторін, Суд вважає, що окремо досліджувати заяву, згідно зі ст. 3, 6 та 13 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 1 (аналогічний підхід був застосований у справі Каміл Узун, № 37410/97, п. 64), немає необхідності.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 41 КОНВЕНЦІЇ

112. «Стаття 41 Конвенції передбачає: «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Щодо відшкодування

113. Перший заявник, Мехмет Шентюрк, заявляв вимогу про відшкодування 542,20 євро матеріальної шкоди, як доказ вказував на те, що втратив фінансову підтримку у зв'язку зі смертю дружини у сумі 1172,35 турецьких лір. Він також вимагав відшкодувати 100 000 євро моральної шкоди; Бекір Шентюрк вимагав відшкодувати йому 200 000 євро.

114. Уряд заперечив ці вимоги. Стосовно суми коштів як відшкодування матеріальної шкоди представники уряду стверджували, що такі витрати нічим не підтверджені, а тому їм було незрозуміло, який критерій було застосовано для обчислення цих витрат.

115. Суд ще раз наголошує на тому, що між заподіяною шкодою та порушенням Конвенції повинен існувати чіткий причиновий зв'язок і що справедлива сатисфакція у відповідній справі може включати відшкодування фінансових витрат (див. Кавак проти Туреччини, № 53489/99, п. 109). У цій справі було встановлено (див. п. 97), що національні органи влади винні в порушенні ст. 2 Конвенції, оскільки вони не захистили життя пані Шентюрк. Однак Суд підкреслює, що подане заявником обчислення витрат вказує на те, що покійна жінка не мала незалежного джерела доходів. За таких обставин суд вважає, що розмір матеріальної шкоди не був доведений. Тому Суд відхиляє вимоги заявника у цій частині.

116. Окрім того, суд вважає за необхідне присудити 65 000 євро як відшкодування моральної шкоди обом заявникам спільно.

Б. Щодо витрат

117. Заявники також просили відшкодувати 1 931, 25 євро, сплачені за послуги представництва їхніх інтересів у національних судах, 11 562, 50 євро – за послуги адвоката, який представляв їхні інтереси у Суді, та 216 євро як відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справи у Суді. Заявники надали як докази погодинне обчислення витрат за послуги адвоката та чеки.

118. Уряд заперечив ці вимоги.

119. Відповідно до практики Суду, відшкодування витрат може бути присуджене лише у тому випадку, коли ці витрати справді поніс заявник, а їх розмір обґрунтований. У цій справі, врахувавши подані до заяви документи та практику Суду, Суд вважає за доцільне присудити заявникам спільно 5 000 євро як відшкодування витрат, не рахуючи 850 євро, отриманих як відшкодування послуг з правової допомоги, не пов'язаної з розглядом справи у Суді.

С. Пеня

120. Суд вважає, що розмір пені повинен визначатись на основі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої мають бути додані три відсотки.

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО:

- 1) визнає заяву про оскарження порушення ст. 2 Конвенції в аспекті смерті Менекше Шентюрк прийнятною;
- 2) постановляє, що було порушено матеріальну складову ст. 2 Конвенції у зв'язку зі смертю Менекше Шентюрк;
- 3) постановляє, що було порушено процесуальну складову ст. 2 Конвенції;
- 4) постановляє, що немає необхідності досліджувати решту вимог;
- 5) постановляє, що:
  - а) держава-відповідач повинна протягом трьох місяців з моменту, коли це рішення стане остаточним, відповідно до ч. 2 ст. 44 Конвенції,

відшкодувати такі суми, які підлягають конвертації у турецьку ліру за курсом, чинним на день ухвалення рішення:

i) 65 000 (шістдесят п'ять тисяч євро) спільно для обох заявників разом з будь-якими податками, що можуть нараховуватись на ці суми, як відшкодування моральної шкоди;

ii) 4 000 (чотири тисячі євро) спільно для обох заявників, окрім 850 євро (вісімсот п'ятдесят євро) як витрати на правову допомогу разом з будь-якими податками, що можуть стягуватись із заявників;

б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, до якої мають бути додані три відсотки.

б) відхиляє інші вимоги щодо справедливої сатисфакції.

Рішення підготоване у письмовій формі французькою мовою 9 квітня 2013 р., відповідно до ч. 2, 3 правила 77 Регламенту Суду.

Підписали

**Гвідо Раймонді
Голова**

**Стенлі Найсміт
Секретар**